УДК 339.5

DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.60-6>

Білоусов О.М.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та економічної теорії
Міжнародний університет бізнесу і права

Жуйков Г.Є.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, обліку і оподаткування
Міжнародний університет бізнесу і права

Білоусова С.В.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту
Міжнародний університет бізнесу і права

Bilousov Oleksiy

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of International Economic and Economic Theory
International University of Business and Law

Zhuikov Genadiy

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Finance, Accounting and Taxation
International University of Business and Law

Bilousova Svitlana

Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Management
International University of Business and Law

СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ (ЗЕД) УКРАЇНИ

Білоусов О.М., Жуйков Г.Є., Білоусова С.В. Сутність державного управління зовнішньоекономічною діяльністю (ЗЕД) України. У статті досліджена сутність державного управління зовнішньоекономічною діяльністю України в контексті державних механізмів регулювання її економіки. Показана різниця та взаємозв'язок ЗЕД і зовнішньоекономічних зв'язків та здійснення першої на рівні виробничих структур (фірм, організацій, підприємств та ін.) із повною самостійністю та вибором іноземного партнера, номенклатури товару для експортно-імпоротної операції, визначення ціни і вартості контракту, обсягів і строків. Показано, що Україна як експортер сьогодні виходить на зовнішні ринки переважно з напівфабрикатами та іншою продукцією низького рівня споживання, що засвідчує нерозвиненість експортного потенціалу країни і низьку конкурентноздатність українських товарів. Зроблено висновки, що вихідним принципом зовнішньоекономічної діяльності підприємств слугує комерційний розрахунок на основі принципів господарської та фінансової самостійності та самоокупності з урахуванням власних валютно-фінансових і матеріально-технічних можливостей.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, трансформаційні процеси, управління, зовнішньоекономічні зв'язки, державне регулювання, експортно-імпортна діяльність, соціально-економічний розвиток регіонів.

Белоусов О.М., Жуйков Г.Е., Белоусова С.В. Сущность государственного управления внешнеэкономической деятельностью (ВЕД) Украины. В статье исследована сущность государственного управления внешнеэкономической деятельностью Украины в контексте государственных механизмов регулирования ее экономики. Показана разница и взаимосвязь ВЭД и внешнеэкономических связей и осуществление первой на уровне производственных структур (фирм, организаций, предприятий и др.) с полной самостоятельностью и выбором иностранного партнера, номенклатуры товара для экспортно-импортной сделки, определения цены и стоимости контракта, объемов и сроков. Показано, что Украина как экспортер сегодня выходит на внешние рынки преимущественно с полуфабрикатами и другой продукцией низкого уровня потребления, удостоверяющий неразвитость экспортного потенциала страны и низкую конкурентоспособность украинских товаров. Сделаны выводы, что исходным принципом внешнеэкономической деятельности предпри-

ятий служить коммерческий расчет на основе принципов хозяйственной и финансовой самостоятельности и самокупаемости с учетом собственных валютно-финансовых и материально-технических возможностей.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, трансформационные процессы, управление, внешнеэкономические связи, государственное регулирование, экспортно-импортная деятельность, социально-экономическое развитие регионов.

Bilousov Oleksiy, Zhuikov Genadiy, Bilousova Svitlana. The essence of public administration of foreign economic activity (FEA) of Ukraine. The article examines the essence of public administration of foreign economic activity of Ukraine in the context of state mechanisms of regulation of its economy. The difference and interrelation of foreign economic activity and foreign economic relations and implementation of the first at the level of production structures (firms, organizations, enterprises, etc.) with full independence and choice of foreign partner, product range, for export-import operation, determination of contract price and volume and delivery times and are part of their production and commercial activities with both domestic and foreign partners. Attention is paid to the main objectives of foreign economic activity of the state, which are classified as customs control of goods moving across the state border, non-tariff regulation of exports and imports of goods of national importance, measures of operational regulation of foreign economic relations, tariff regulation of taxes, duties. The main purpose of foreign economic activity of the state is its regulation. The study materials show that Ukraine, as an exporter, today enters foreign markets mainly with semi-finished products and other low-consumption products, which indicates the underdevelopment of the country's export potential and low competitiveness of Ukrainian goods. Correction of such a structural situation requires concerted action at all levels of government, especially at the national level, where the priorities of macroeconomic and foreign economic policy of the state are identified and implemented. The article presents a number of schemes that give an idea of the classification of foreign economic relations of Ukraine and the factors of their formation and functioning. It is noted that most often foreign economic relations are realized in such basic forms as trade and economic cooperation, scientific and technical cooperation, credit and monetary and financial relations. It is concluded that the initial principle of foreign economic activity of enterprises is a commercial calculation based on the principles of economic and financial independence and self-sufficiency, taking into account their own monetary, financial and logistical capabilities.

Key words: foreign economic activity, transformation processes, management, foreign economic relations, state regulation, export-import activity, socio-economic development of regions.

Постановка проблеми. У сучасних умовах держава впливає на зовнішньоекономічні процеси, виступаючи, як правило, одним із найбільших регуляторів цієї діяльності. Вона впливає на формування структури й обсягів зовнішньоекономічної діяльності, стратегію поведінки підприємств в експортно-імпортних операціях і загальном ринку товарів і послуг. Держава є суб'єктом формування зовнішньоекономічних засад економічних процесів, зокрема нормативно-правової бази, єдиної для всіх учасників. У зв'язку з тим, що зовнішньоекономічний потенціал охоплює широкий спектр економічних відносин у виробничий, фінансовий, інноваційний та інших сферах, дослідження наукових основ державного управління зовнішньоекономічного потенціалу набуває особливої актуальності та значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями, пов'язаними з розробленням теоретичних та практичних аспектів державного управління зовнішньоекономічною діяльністю, займалися і продовжують займатися відомі вчені, зокрема В.С. Воротін, В. Ойкен, В. Освальд, Д.М. Стеченко, Ф.В. Зінов'єв, І.І. Лукінов, В.С. Новицький, М.Г. Нікітіна, Т.В. Гніденко, Т.С. Вертинська, Ю.В. Макогон, Н.В. Фомічова, В.А. Кравченко, Т.Я. Карник та інші. Думки вчених про пріоритети державного управління зовнішньоекономічними процесами характеризуються динамізмом та різноплановістю, недостатньою відпрацьованістю наукових підходів та ефективного використання наявних інструментів впливу на зовнішньоекономічну діяльність, що зумовлює актуальність та важливість досліджень державного управління зовнішньоекономічною діяльністю.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є дослідження основ державного управління зовнішньоекономічною діяльністю та систематизація інструментів впливу на зовнішньоекономічні відносини національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Зовнішньоекономічна діяльність визначається економіко-політичною стратегією держави, її цілями. Економіка України сьогодні перебуває на такому етапі трансформації, який вимагає визначити її наступний напрям розвитку, в тому числі і у сфері державного управління трансформаційними процесами, їх регулювання й управління зовнішньоекономічною діяльністю. Двадцятивосьмирічний досвід ринкових трансформацій свідчить про те, що в країні стали більше розуміти, які кроки на шляху реформ були правильними, а які – хибними. Тому, вдосконалюючи практику управління трансформаційними процесами, слід врахувати накопичений досвід у країнах з різним рівнем розвитку ринкових відносин, зокрема для України [1, с. 42].

Сучасний етап є для України переломним. Якщо вдасться закріпити ті позитивні результати, які намітилися в українській економіці, то це визначить розвиток країни на багато років. Поглиблення реформ і виведення економіки на траєкторію стійкого економічного зростання – основна сутність стратегії нашої держави на найближчі роки [1, с. 44].

На світовому ринку йде зрима і незрима боротьба транснаціональних компаній. Отже, в стратегії зовнішньоекономічної діяльності треба обґрунтувати своє місце в міжнародному розподілі праці. Тому зовнішньоекономічна стратегія України повинна бути побудована на завоюванні сталого становища експорту на світовому

ринку в умовах глобалізації економіки. Зовнішньоекономічна стратегія України – це збереження національної незалежності за завоювання на світовому ринку стійких торгових позицій в умовах світової глобалізації та боротьби транснаціональних компаній.

Інтерпретація зовнішньоекономічної стратегії України наведена на рис. 1.

Зовнішньоекономічна діяльність, на відміну від зовнішньоекономічних зв'язків, здійснюється на рівні виробничих структур (фірм, організацій, підприємств тощо) з повною самостійністю у виборі іноземного партнера, номенклатури товару для експортно-імпортової угоди, у визначенні ціни і вартості контракту, обсягу і термінів поставки і є частиною їхньої виробничо-комерційної діяльності як із внутрішніми, так і з закордонними партнерами. Таким чином, зовнішньоекономічна діяльність являє собою сукупність виробничо-господарських, організаційно-економічних і комерційних функцій. Обов'язковими супутніми умовами зовнішньоекономічної діяльності є виконання певних операцій із забезпечення просування товару від продавця до покупця; із своєчасного надання різного роду зовнішньоторговельних послуг – транспортних, страхових, експедиторських, банківських; із здійснення платіжно-

розрахункових операцій, а також наявність комерційної і валютно-фінансової інформації про кон'юнктуру зовнішніх товарних і грошових ринків.

Що стосується зовнішньоекономічних зв'язків, то за своїми масштабами вони поділяються на макро-, мезо- і мікрорівні, якій відповідають просторовим радіусам зовнішньоекономічної діяльності області. До окремої групи віднесені відносини з сусідніми регіонами зарубіжжя, що і є мікрорівнем. Фактично цей рівень збігається із транскордонною зовнішньоекономічною діяльністю як одним з аспектів транскордонного співробітництва [3, с. 8]. Така система класифікації досить чітка і не позбавлена внутрішньої логіки.

На рис. 2 наведено класифікацію зовнішніх зв'язків України, складену на основі форм міжнародної економічної діяльності, яка включає торгові, інвестиційні, науково-технічні, кредитно-фінансові, туристичні зв'язки, а також зв'язки за спеціалізацією і кооперацією.

У науковій літературі поширена класифікація видів зовнішньоекономічних зв'язків на основі виділення чотирьох чинників виробництва та їхнього руху, а саме: капіталу, робочої сили, сировини (напівфабрикатів, комплектуючих тощо) та інформації.

Найчастіше зовнішньоекономічні зв'язки реалізуються в таких основних формах, як: торгово-економічне співробітництво, науково-технічне співробітництво, кредитні та валютно-фінансові відносини. Велику проблему становить міграція, яка особливо показова на прикордонних територіях. Міграційно-трудова зв'язки є проявом міжнародної мобільності факторів виробництва, яка значно посилюється з кожним етапом глобалізації. Нині ми спостерігаємо значні міграційні зрушення робочої сили в західних регіонах України. В основі трудових або міграційно-трудова зв'язків лежить міжнародний поділ праці, здійснюються ж вони через міграцію робочої сили [14, с. 237].

Міграційно-трудова зв'язки зумовлюються різницею в рівні життя населення в різних країнах і бажанням найактивнішої його частини поліпшити своє економічне становище. Це головний стимул міграції. Іншими факторами формування міграційно-трудова зв'язків є: відмінності в оплаті праці між різними кра-

Рис. 1. Експортно-орієнтована модель економіки

Рис. 2. Система зовнішньоекономічних зв'язків України

їнами та їхніми регіонами, високий рівень безробіття на слаборозвинених і депресивних територіях регіонів, міжнародний рух фінансових ресурсів і діяльність транснаціональних корпорацій, які спонукають людей до зміни місця праці. Крім того, є велика група чинників неекономічного характеру, які впливають на інтенсивність міграційних процесів. Серед них можна назвати політичні, національні, конфесійні, культурні, расові, сімейні, побутові та інші фактори.

Держава значним чином впливає на зовнішньоекономічну діяльність окремих підприємств. Воно може як стимулювати, так і обмежувати її. Основні цілі зовнішньоекономічної діяльності держави можна класифікувати таким чином: митний контроль товарів, що переміщуються через державний кордон; нетарифне регулювання експорту та імпорту окремих товарів загальнодержавного значення; заходи оперативного регулювання зовнішніх економічних зв'язків, включаючи тарифне регулювання (податки, мита і збори).

Ці цілі суттєво впливають на визначення стратегії зовнішньоекономічної діяльності галузевих міністерств, відомств, окремих підприємств і об'єднань. Таким чином, зовнішньоекономічна діяльність держави складається із сукупності підприємств, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю. Основною метою ЗЕД держави є її регулювання [2, с. 27].

Україна як експортер нині виходить на зовнішні ринки переважно з напівфабрикатами та іншою продукцією низького рівня переробки, що свідчить про нерозвиненість експортного потенціалу країни і низькою конкурентоспроможністю українських товарів. Крім того, економіка нашої держави імпортозалежна.

Навіть побіжний аналіз проблем взаємодії трансформаційної економіки України та світового господарства свідчить про необхідність радикальної зміни самого підходу до вироблення та реалізації зовнішньоекономічної політики держави в умовах глобалізації світу.

Насамперед в основу такої політики слід покласти «експортноорієнтовану» ідеологію. Інакше кажучи, щоб ті або інші економічні новачки оцінювалися саме з погляду сприяння експорту. Україна не має іншого шляху крім реалізації експортноорієнтованої моделі розвитку. Важливим висновком, який має зробити Україна, є відстоювання необхідності тимчасового протекціонізму там, де швидка і необґрунтована лібералізація торгівлі може призвести до швидкої втрати потужностей і до гальмування збільшення платіжного балансу [5, с. 13].

Сьогодні поруч із традиційними видами зовнішньоекономічної діяльності розвиваються і розширюються інші види співробітництва, зокрема техніко-економічне і науково-технічне [6, с. 46]. Відповідно до Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність» Україна в галузі ЗЕД керується такими принципами, як: дотримання суверенітету народу України в проведенні ЗЕД; захист інтересів учасників ЗЕД; еквівалентність обміну, неприпустимість демпінгу у разі ввезення та вивезення товарів.

Країна, яка проводить ЗЕД, дотримується або політики вільної торгівлі, або протекціоністської політики. Політика вільної торгівлі характеризується мінімальним втручанням в процеси ЗЕД, у цьому разі торгівля розвивається на принципах дії ринкових сил, попиту і пропозиції. Вважають, що в цих умовах краще гарантовані вигоди, які забезпечує міжнародне економічне співробітництво. У разі протекціоністської політики

внутрішній ринок захищають від іноземної конкуренції за допомогою митних бар'єрів та інших економічних і політичних важелів [9, с. 115].

Товарна структура експорту України є вкрай несприятливою. Вона свідчить про нездатність держави подолати структурні диспропорції економіки. Домінуючими експортними позиціями залишаються металопродукція (26,7% від загального експорту), мінеральні продукти та хімія (8,4%), а машинобудування становить лише 7,7%. Ще десять років тому ці позиції відповідно становили 42,8, 22,6 і 14,1% [15, с. 182].

На відміну від країн Центральної Європи, в Україні не відбулася переорієнтація з торгівлі сировиною та напівфабрикатами на торгівлю товарами з високою додатковою вартістю [5, с. 27].

Методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності поділяються на тарифні (митні), що ґрунтуються на використанні митних тарифів, і нетарифні – квоти, ліцензії, субсидії, демпінг та ін. Тарифні методи є економічними за своєю суттю і діють через ринковий механізм, вони спрямовані на здешевлення експорту, подорожчання імпорту і впливають на фінансові результати діяльності учасників ЗЕД.

У галузі імпорту до тарифних методів належать не тільки митні тарифи, а й податки і збори з товарів, які ввозять, імпортні депозити та ін. У галузі експортування – податкові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від податків, надання фінансової допомоги й ін.

Під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності в Україні слід пам'ятати, що процеси формування нової глобальної світової економіки, інтенсифікація комунікацій, посилення світових господарських і гуманітарних зв'язків йдуть паралельно з глобалізацією основних проблем і загроз розвитку. Допомагаючи економічно відсталим країнам, передові країни тим самим сприяють інтернаціоналізації продуктивних сил національних господарств [7, с. 34].

Нині однією з найбільш суперечливих проблем економічного розвитку є проблема транснаціоналізації національних економік і розроблення нової стратегії глобальної інтеграції, виходячи з принципового положення про економічну єдність світу. Необхідно знайти раціональні зв'язки та співвідношення між інтересами національного економічного розвитку і глобального, і так само регіонального економічного інтеграцією. Глобальна економічна інтеграція веде до формування цілісного світового господарства, технічну основу якого становить сучасна інформаційно-комп'ютерна технологія. Тому механізми глобальної інтеграції слід формувати одночасно як знизу, від виробництва, так і зверху – на макrorівні економіки. Йдеться про необхідність попереднього посилення ступеня суспільної інтеграції в країнах, що розвиваються, а також в країнах із перехідним економічними системами [8, с. 17]. У країнах колишніх республік СРСР, таких як Україна, завдяки командно-адміністративній системі управління був досягнутий високий рівень державної інтеграції економіки. Але за своєю природою державна інтеграція, що базується на 95% державної власності, не стала і не могла стати громадською інтеграцією виробництва та економіки. Аналіз показує, що навіть в умовах активного реформування економіки ця система відтворення веде до тотального позаекономічного перерозподілу національного доходу і перешкоджає

впровадженню складніших форм і механізмів ринкової організації господарства. [9, с. 34] У процесах трансформації сучасної регіональної структури глобальної економіки особливе місце займають проблеми поглиблення європейської економічної інтеграції та формування європейського економічного простору. Ці висновки особливо характерні і для таких країн, як Україна, де відбуваються складні трансформаційні процеси. Європейський регіон ще повністю не склався як завершена цілісна економічна система. Нова тенденція розвитку Європейського регіону полягає в тому, що він об'єднує захист регіональних інтересів із розвитком співпраці з іншими регіонами. У надрах регіону дуже повільно зростають масштаби спільного підприємництва, повільно йде процес інвестування і передачі технологій. [10, с. 39]. У процесі глобального економічного розвитку поступово формується нова серйозна загроза всім країнам, які відстали у своєму економічному розвитку. Вона все більше проявляється у відносинах економічної асиметрії і деформації взаємозалежності найрозвиненіших країн і менш розвинених. Взаємозалежність трансформується таким чином, що менш розвинені країни через нераціональність структурної трансформації стають усе більш залежними від багатих країн, а багаті країни поступово позбавляються ресурсної, сировинної залежності від менш розвинених. Це стає загрозою глобальної дезінтеграції. Посилюється диференціація країн за рівнем соціально-економічного розвитку, темпами і масштабами структурної перебудови [11, с. 61]. У зв'язку з цим надзвичайно важлива роль держави, здатної протистояти негативним проявам глобалізаційних процесів і сконцентрувати свої зусилля на пошуку найбільш ефективних методів боротьби з глобальною дезінтеграцією.

Відносини окремих регіонів двох різних держав відрізняються тим, що кожен регіон являє собою адміністративну одиницю, яка в ринковій економіці прагне продати, реалізувати поза своїм регіоном створений продукт. Таким чином, це відносини двох товаровиробників, які бачать у сусіді насамперед покупця створеної продукції.

Рис. 3. Фактори, які впливають на економічні зв'язки регіону

Вихідною проблемою у дослідженні чинників соціально-економічних явищ і процесів, а саме до таких феноменів належать зміни в системі економічних зв'язків регіону, є проблема їх класифікації.

Якщо узагальнити наукові підходи до цієї проблеми, то можна зробити висновок про те, що найбільш усталеною науковою класифікацією є поділ факторів, які впливають на розвиток економічних зв'язків на кілька великих якісних груп, а саме: природно-географічні, територіально-просторові, соціально-економічні, політико-правові, історико-етнічні, культурно-етнічні, науково-технічні (рис. 3). Названі групи поділяються на більш деталізовані фактори, дія яких є складною і багатоплановою.

Низка вчених, досліджуючи проблематику соціально-економічного розвитку прикордонних територій, до природно-географічних факторів найчастіше відносять забезпеченість регіону природними ресурсами, кліматичні умови регіону, стан навколишнього середовища і безпосередньо з ними пов'язаний рекреаційний потенціал регіону (табл. 1).

Природні ресурси щодо системи економічних зв'язків регіону не є факторами безпосередньої дії. Вони впливають на територіальну структуру економіки регіону, особливо в її аграрному секторі, а також визначають характер видобувних галузей промисловості.

Первинними соціально-економічними факторами, які впливають на формування економічних зв'язків регіону, є потреба в отриманні додаткової вигоди в економіці. Цей фактор ділять на кілька складників, а саме: фінансовий і кредитний, транспортний, природно-ресурсний та робочої сили [6, с. 65].

Просторові фактори створюють передумови для налагодження економічних зв'язків, але саме їх формування і розвиток більшою мірою залежать від дії факторів організаційно-економічного і соціально-демографічного характеру. Зокрема, сильний вплив на розвиток економічних зв'язків регіону мають процеси виробництва і споживання в основних секторах його економіки, враховуючи технологічну сучасність і досконалість продукції, яка виробляється ними [8, с. 336].

Демографічні чинники також впливають на систему економічних зв'язків регіону як безпосередньо, так і опосередковано. Безпосередність дії цієї групи факторів найсильніше проявляється на прикордонних територіях, де існують зони безпосередніх контактів жителів регіону з жителями прилеглих територій по той бік кордону.

Що ж стосується демографічних чинників непрямої дії, то вони охоплюють чисельність населення як основного споживача вироблених в регіоні та імпортованих товарів і послуг, статевий і віковий склад населення, рівень його освіченості й інші якісні параметри як основу забезпеченості регіону людськими ресурсами та рівень їх трудового потенціалу.

Рівень інфраструктурного забезпечення функціонування системи економічних зв'язків регіону можна розглядати як дієву групу факторів, зокрема: транспортного, інформаційного, телекомунікаційного (зв'язок). Інфраструктура забезпечує переміщення продукції та інформації до споживача, стає провідним фактором інтеграційних процесів. Можна стверджувати, що система економічних зв'язків регіону є функціональним продовженням інфраструктурної системи регіону. Рівень розвитку інфраструктури – провідний чинник, який впливає на швидкість просування товарів і послуг, фінансових потоків, людей

Таблиця 1

Фактори формування та функціонування економічних зв'язків регіону

Групи факторів	Фактори		
Природно-географічні	Природні умови та ресурси викопні (мінерально-сіровинні та паливно-енергетичні)		
	Кліматичні, водні, ґрунтові, рослинні (в т.ч. лісові) тваринні		
	Рекреаційні, екологічний стан території		
Територіально-просторові	Економіко-географічне положення регіону (особливо зовнішньоекономічне положення)		
	Функціонально-територіальна структура економіки регіону		
Соціально-економічні	Фактори виробництва:		
	– праця		
	– капітал		
	– земля		
	– інформація		
	Функціонально-компонентна структура економіки регіону		
	Інфраструктурні	Рівень господарського освоєння території регіону	
		Рівень розвитку транспортної мережі	
		Рівень розвитку зв'язку и телекомунікацій	
		Демографічний	
		Приватизація	
	Ринково-господарський	Розвиток малого и середнього бізнесу	
		Функціонування ринків	
		Корпоративний менеджмент	
		Регіональний менеджмент	
Інституційно-регулятивний			
Організаційно-виробничий	Концентрація, децентралізація		
	Спеціалізація		
	Кооперування и комбінування		
Політико-правові	Інформаційні ресурси	Політико-географічне положення регіону	
Науково-технічні		Науково-технічний прогрес	
		Інноваційний розвиток економіки регіону	
		Знання	
		Освітні цінності	
		Науково-технічна інформація	
Культурно-історичні	Традиції, звички		
	Транскордонні		
	Етнічні контакти		
Морально-етичні	Трудова етика		
	Морально-політична свідомість		
Еколого-економічні	Природоохоронні		
	Екологозахисні		

Джерело: сформовано авторами на основі: [3; 4; 12; 13].

та інформації, істотно змінюючи вартість виробленого продукту або наданих послуг [13, с. 14].

На кожному з таксономічних рівнів аналізу економічних зв'язків можна виділити відповідні, більш-менш автономні системи. На рівні цілого світу формується система глобальних економічних зв'язків за участю регіональних економічних угруповань (типу Євросоюзу або Північноамериканської асоціації торгівлі) та найбільш потужних у політико-економічному відношенні країн. Найактивнішими агентами цього процесу є транснаціональні корпорації, де структуроутворюючим підґрунтям виступає глобальна фінансово-кредитна інфраструктура, яка формується на основі використання останніх досягнень науки і техніки, а особливо – надсучасних комп'ютерних технологій.

Підвидом зовнішньоторговельних економічних зв'язків є так звані зустрічні операційні зв'язки, які формуються на основі взаємних зобов'язань країн і розділяються, у свою чергу, на бартерні і компенсаційні [8, с. 31].

Є національний і міжнародний аспекти розгляду проблеми формування економічних зв'язків. Національний аспект висвітлює проблему з точки зору країни і налагодження її зовнішніх зв'язків. Міжнародний розглядає подібні проблеми набагато ширше, з позиції аналізу наявних зв'язків між багатьма країнами, а не з точки зору аналізованої країни (зсередини суб'єкта, який налагоджує зв'язки, тобто з позиції того, хто займається зовнішньоекономічною діяльністю).

На міжнародному рівні країни і частково їхні регіони формують системи міжнародних економічних зв'язків, які є компонентами глобальної системи, але можуть працювати щодо неї ізольовано. Системи міжнародних економічних зв'язків охоплюють цілі частини світу – Європу, Південно-східну Азію, Америку, Північну Атлантику тощо [11, с. 26].

Власне регіональні системи економічних зв'язків доцільно виділяти, з одного боку, на регіональному рівні, на відміну від наднаціональних регіонів (напри-

клад, регіон Східної Європи, регіон Близького Сходу тощо), з іншого боку, слід враховувати, що два і більше субнаціональні регіони можуть утворювати систему економічних зв'язків міжнародного рівня. Така система буде носити вираз транскордонного характеру. Найбільш багатоплановими і повномасштабними системами, які функціонують на цьому рівні є система економічних зв'язків транскордонних регіонів [10, с. 70].

Особливу дію у ринкових умовах має фактор забезпеченості земельними ресурсами. Його вплив буде посилюватися синхронно з процесами формування земельного ринку в регіонах України [12, с. 73].

Кліматичні умови також сильно впливають на структуру сільськогосподарського виробництва регіонів, лісове господарство, будівельний комплекс (технологічні особливості функціонування споруд залежно від температурного режиму тощо), а також на розвиток і функціонування транспортної інфраструктури територій і рекреаційного комплексу господарства. Цей вид ресурсу щодо системи економічних зв'язків регіону є теж фактором непрямої дії. Водні ресурси в результаті необхідності забезпечення нормальної життєдіяльності людини, величезної кількості виробничо-технологічних процесів як основа функціонування комунального господарства, впливу річкової мережі на конфігурацію транспортної інфраструктури, системи розселення тощо, є визначальним фактором розвитку господарства регіону, а через це і непрямим фактором функціонування його зовнішньоекономічної сфери. Запаси викопних ресурсів (мінерально-сировинних і паливно-енергетичних) можуть прямо діяти на формування системи економічних зв'язків регіону за умов переважання в структурі експорту регіону сировини і продуктів неповної технологічної переробки.

Всі порушені вище проблеми потребують оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності, обґрунтованості прогнозів, пріоритетності реалізації слухливих напрямків її регулювання.

Висновки. Зовнішньоекономічна діяльність являє собою комплекс виробничо-господарських, організаційно-економічних і комерційних функцій. Її обов'язковими умовами є виконання певних операцій із забезпечення просування товару від продавця до покупця, із своєчасного надання роздрібно-розрахункових послуг – транспортних, страхових, експедиторських, банківських; із здійснення платіжно-розрахункових операцій, а також наявність комерційної і валютно-фінансової інформації про кон'юнктуру зовнішніх торгових і грошових ринків.

Держава значним чином впливає на зовнішньоекономічну діяльність підприємств через митний контроль товарів, нетарифне регулювання експорту й імпорту окремих товарів загальнодержавного значення, оперативне регулювання зовнішніх економічних зв'язків, тарифне регулювання податків, мит, зборів.

За останні роки розроблено та прийнято низку суттєвих рішень стосовно розвитку зовнішньоекономічної діяльності, де основною метою і завданням є перехід до експорту інноваційної продукції для розвитку та успіху України на світових ринках. Тому для господарюючих структур і суспільства загалом надзвичайно важливим є те, що буде робити в цьому напрямі держава.

Оскільки перспективи зовнішньої діяльності очевидні, все буде залежати від адаптації і реалізації базових стратегій, інститутів, інструментів та механізмів підтримки експорту його наближення до міжнародних стандартів якості та сертифікації завдяки поліпшенню умов ведення зовнішньоекономічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Воротін В.С. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій : монографія. Київ : УАДУ, 2002. 392 с.
2. Андрийчук В. Націлена на подолання структурної кризи: стратегічні засади та напрями формування ефективної зовнішньоекономічної політики України. *Політика і час*. 1999. № 1. С. 21–29.
3. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України : монографія. Київ : КНЕУ, 2003. 984 с.
4. Україна і ЄС: лібералізація співробітництва / Будкін В.М. та ін. *Політична думка*. 2001. № 2–37. С. 27–39.
5. Гніденко Т.В. Стратегічні напрями розвитку зовнішньоекономічної діяльності України. *Економічні проблеми невинуваченої сфери*. 2002. С. 12–15.
6. Державне регулювання економіки : підруч. / Михасюк І.Р. та ін. Київ : Атіка, 2000. 592 с.
7. Богомолов О. Сложный путь интеграции России в мировую экономику. *Мировая экономика и международные отношения*. 2003. № 9. С. 34–41.
8. Булатов А. С. Мировая экономика : науч. пособ. Москва : Юрист, 2001. 563 с.
9. Макконел К.Р., Брю С.А. Экономикс: Принципы, проблемы, политика : науч. пособ. Москва : Республика, 1992. 399 с.
10. Кобылянская Л. Экономические отношения России и Украины. *Экономист*. 2008. № 11. С.60–68.
11. Вертинская Т.С. Регионы в международных экономических отношениях : монографія. Москва : Правой экономика, 2000. 192 с.
12. Богоград О.Д., Невеселев О.М., Падалка В.М., Підмогильний М.В. Регіональна економіка : словник-довідник. Київ : Тираж, 2004. 346 с.
13. Підгрушний Г.П. Особливості, тенденції та перспективи напрямки розвитку промисловості України та її регіонів. *Український географічний журнал*. 2000. С. 20–25.
14. Лановик Б.Д., Матисакевич З.М., Матейко Р.М. Історія господарства : навч. посіб. Київ : Україна і світ. 1995. 490 с.
15. Україна у цифрах у 2018 році : статистичний збірник / за ред. І.Є. Вернера. Київ : ТОВ Видавництва «Консультант», 2018. 250 с.

References:

1. Vorotin V.S. (2002) *Makroekonomichne rehuljuvannja v umovakh globalnykh transformacij* [Macroeconomic regulation in the context of global transformations]. Kyiv: UADU. (in Ukrainian)
2. Andrychuk V. (1999) Nacilena na podolannja strukturnoji kryzy: strategichni zasady ta naprjamy formuvannja efektyvnoji zovnishnjoeekonomichnoji polityky Ukrainy [Aimed at overcoming the structural crisis: strategic principles and directions of forming an effective foreign economic policy of Ukraine]. *Politics and time*, no. 1, pp. 21–29.

3. Novycjkyj V.J. (2003) *Mizhnarodna ekonomichna dijalnistj Ukrainy* [International economic activity of Ukraine]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
4. Budkin V.M. (2001) *Ukrajina i JeS: liberalizacija spivrobitnytva* [Ukraine and the EU: liberalization of cooperation]. *Political thought*, no. 2–37, pp. 27–39.
5. Ghnidenko T.V. (2002) *Strategichni naprjamky rozvytku zovnishnjoekonomichnoji dijalnosti Ukrainy* [Strategic directions of development of foreign economic activity of Ukraine]. *Economic problems of the non-productive sphere*, pp. 12–15.
6. Mykhasjuk I.R. (2000) *Derzhavne rehuljuvannja ekonomiky* [State regulation of the economy]. Kyiv: Attica. (in Ukrainian)
7. Boghomolov O. (2003) *Slozhnyj putj ynteghracyy Rossyy v myrovuju ekonomyku* [The Difficult Way of Russia's Integration into the World Economy]. *World economy and international relations*, no. 9, pp. 34–41.
8. Bulatov A.S. (2001) *Myrovaja ekonomyka* [World Economy]. Moscow: Lawyer. (in Russian)
9. Makkonel K.R., Brju S.A. (1992) *Ekonomyks: Pryncypy, problemy, polityka* [Economics: Principles, Problems, Politics]. Moscow: Republic. (in Russian)
10. Kobyljanskaja L. (2008) *Ekonomycheskye otnoshenija Rossyy y Ukrainy* [Economic relations between Russia and Ukraine]. *Economist*, no. 11, pp. 60–68.
11. Vertynskaja T.S. (2000) *Reghiony v mezhdunarodnykh ekonomycheskykh otnoshenijakh* [Regions in International Economic Relations]. Moscow: Right Economy. (in Russian)
12. Boghoghrad O.D., Neveseljev O.M., Padalka V.M., Pidmoghylnyj M.V. (2004) *Reghionaljna ekonomika* [Regional Economy]. Kyiv: Circulation. (in Ukrainian)
13. Pidghrushnyj G.P. (2000) *Osoblyvosti, tendenciji ta perspektyvy naprjamky rozvytku promyslovosti Ukrainy ta jiji rehioniv* [Features, tendencies and prospects of the direction of industrial development of Ukraine and its regions]. *Ukrainian Geographical Journal*, pp. 20–25.
14. Lanovyk B.D., Matysakevych Z.M., Matejko P.M. (1995) *Istorija ghospodarstva* [History of economy]. Kyiv: Ukraine and the world. (in Ukrainian)
15. Verner I.J. (2018) *Ukrajina u cyfrakh u 2018 roci* [Ukraine in numbers in 2018]. Kyiv: LLC Consultant Publishing House. (in Ukrainian)